

KADINLARIN ÇALIŞMA YAŞAMINDAN DIŞLANMASIYLA MÜCADELEDE

DÜNYA BANKASI TEFTİŞ PANELİNİN ROLÜ

Ayşegül Kula

Özet

Uluslararası finans kuruluşlarının finansman sağladığı projelerin yarattığı olumsuz dışsallıklar hesap verilebilirlik mekanizmaları ihtiyacını doğurmuştur. Dünya Bankası Teftiş Paneli, Dünya Bankası'nın hesap verilebilirlik mekanizması olup Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ve Uluslararası Kalkınma Birliği tarafından finanse edilen projelerden olumsuz etkilenen kişilerin başvurabileceği yarı-yargısal bir mekanizmadır. Bu makale Panel'in, finansman sağlanan projelerin kadınların çalışma yaşamı üzerindeki olumsuz etkileri ile mücadele bakımından yeterli olup olmadığını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Makale bu mekanizmanın gelişmesi için çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Çözüm önerileri sunulurken diğer hesap verilebilirlik mekanizmalarındaki olumlu uygulamalara da yer verilecektir. Bu makalede, Dünya Bankası'nın toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından konumu ele alındıktan sonra, Panel'in yetkileri ve sınırları, başvuru süreci, denetim süreci ve denetimin etkisi olmak üzere üç başlıkta değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeler sırasında Uganda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki altyapı projelerinin yarattığı toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili dışsallıklara ilişkin iki karardan yararlanılacaktır. Makale, Panel'in, denetim imkanı sunması, Dünya Bankası'nın sorumluluğunu ortaya koyması ve projelerin zararlarının önlenmesi ve telafisini mümkün kılması bakımından etkili olabileceği tespitinde bulunmaktadır. Bununla birlikte Panel'e erişimin kapsayıcı hale getirilmesinin ve denetime ilişkin daha geniş yetkiler tanınmasının Panel'in yaptırım gücünün artırılması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Dünya Bankası, Dünya Bankası Teftiş Paneli, Hesap Verilebilirlik Mekanizmaları, Kadın Hakları, Toplumsal Cinsiyet

Giriş

Altyapı yatırımları ve bu yatırımlar aracılığıyla yürütülen kamu hizmetleri ekonomik kalkınma için büyük önem arz etmektedir.¹ Bu yatırımlar hem yerel kaynaklarla hem de

---

¹ Ashley Carse, "Keyword: Infrastructure: How a humble French engineering term shaped the modern world", **Infrastructures and Social Complexity: A Companion**, 2016, s. 33; OECD, "OECD Reference Note on Environmental and Social Considerations in Quality Infrastructure", No: June, 2019, s. 1; David Castells-Quintana,

uluslararası finans kuruluşlarının (UFK) sağladığı finansmanlarla gerçekleştirilmekte ve UFKların ekonomik ve sosyal kalkınmaya destek olduğu görülmektedir.² Bununla birlikte, bazı yatırım projelerinin sosyal hayat ve çevre üzerinde olumsuz etkiler yarattığı görülmüştür.³ Kadınlar da bu olumsuz dışsallıklara maruz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet konusu gözlemlenmeden hayata geçirilen projelerde kadınlar orantısız bir şekilde zarar görmektedir.⁴ Bu zararların arasında kadınların doğrudan veya dolaylı olarak çalışma yaşamından dışlanması da bulunmaktadır.⁵

Projelerin çevre ve sosyal hayat üzerindeki olumsuz etkileri, UFKların hesap vermeleri gerekliliğini gözler önüne sermiştir.⁶ Hesap verilebilirlik, en geniş anlamıyla aktörlerin davranışlarını kaydedip dışarıdaki kişilerle paylaştıkları temel süreçleri ifade etmektedir.⁷ UFKlar hesap verilebilirlik talepleri doğrultusunda tabi olduğu kurallarda çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir.⁸ Bu reformların temel amacı, UFKların projelerin yalnızca finansal boyutuyla değil, aynı zamanda da çevresel ve sosyal boyutuyla değerlendirilmesidir. UFKların kendilerini bağlayan bu kurallara her daim uymaması ise hesap verilebilirlik mekanizmaları ihtiyacını doğurmuştur. Hesap verilebilirlik mekanizmaları bu makale bağlamında kişilerin UFKların finansman sağladığı projelerin yarattığı olumsuz dışsallıklar sebebiyle UFKları şikayet edebilecekleri mekanizma anlamına gelmektedir.⁹ Bu mekanizmalar insan hakları alanı

Vicente Royuela, “Spatially blind policies? Analysing agglomeration economies and European Investment Bank funding in European neighbouring countries”, **Annals of Regional Science**, C. 60, No: 3, 2018, s. 570.

² Daniel D. Bradlow, “The Reform of the Governance of the IFIs A Critical Assessment”, **World Bank Economic Review**, 2012, s. 51.

³ Richard B. Stewart, “Remedying Disregard in Global Regulatory Governance: Accountability, Participation, and Responsiveness”, **The American Journal of International Law**, C. 108, No: 2, 2014, s. 220–221.

⁴ Sustainable Development Network Gender Group, “A Companion Note for Gender and Infrastructure Tools”, 2011, (Çevrimiçi)
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/804571468181488166/pdf/687450ESW0P1060er000Infrastructure0.pdf>.

⁵ Dışsallık örneklerine aşağıda yer verilecektir. Değerlendirilecek projeler için bkz. Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report”, 2016; Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report”, 2018.

⁶ Benedict Kingsbury, “Global Administrative Law in the Institutional Practice of Global Regulatory Governance”, **The World Bank Legal Review**, ed. Hassane; Cisse, Daniel D.; Bradlow, Benedict Kingsbury, The World Bank, 2012, s. 9.

⁷ Madalina Schillemans, Thomas; Busuioc, “Predicting Public Sector Accountability: From Agency Drift to Forum Drift”, **Journal of Public Administration Research and Theory**, C. 25, No: 1, 2015, s. 193.

⁸ Nicolas Hachez, Jan Wouters, “A Responsible Lender? The European Investment Bank’s Environmental, Social and Human Rights Accountability”, **Common Market Law Review**, C. 49, 2012, s. 48–49.

⁹ Suresh Bissell, Richard E.; Nanwani, “Multilateral Development Bank Accountability Mechanisms: Developments and Challenges”, **Manchester Journal of International Economic Law**, C. 6, No: 1, 2009, s. 154.

da dahil olmak üzere, hesap verebilirlik boşluğunu doldurmaya yardımcı olmayı da amaçlayan yarı-yargısal nitelikli mekanizmalardır.¹⁰

Dünya Bankası'nın (*World Bank*) hesap verilebilirlik mekanizması Dünya Bankası Teftiş Paneli (*World Bank Inspection Panel*) (Panel), bu bağlamda uluslararası finans kuruluşlarının ilk hesap verilebilirlik mekanizmasıdır. Dünya Bankası, projelerinin yarattığı sosyal ve çevresel etkileri önlemek, hafifletmek ve telafi etmek için bir politika oluşturan ilk kalkınma finansmanı kuruluşudur.¹¹ Bu politikalara rağmen, gerçekte dışsallıkların azalmadığı görülmektedir.¹² Nitekim, Panel'in oluşturulmasının arka planında Dünya Bankası'nın faaliyetlerini yürütürken tabi olduğu politika ve usullere uygun davranmaması¹³ ve verilen zararlardan sorumlu tutulmayan “kanunsuz bir kuruluş” gibi davranması bulunmaktadır.¹⁴ 1980'lerin sonu ve 1990'ların başındaki siyasi tartışmalarının arka planında yer alan demokrasi, hesap verebilirlik ve şeffaflık fikirleri de Dünya Bankası'nın tabi olduğu kurallara uyumunun iyileştirilmesinde etkilidir.¹⁵ UFKların geleneksel olarak üye devletlere karşı sorumlu olduğu düşünüldüğünde,¹⁶ Panel'in kurulmasıyla birlikte uluslararası kuruluşların bireyler tarafından sorumlu tutulamaması anlayışının değiştiği söylenmektedir.¹⁷ Panel, uluslararası kuruluşlar ile hizmet sundukları kişiler arasındaki boşluğu kapatma amacı taşımakta ve Dünya Bankası projelerinden etkilenen kişilere, ülkelerindeki idari ya da yargı yollarına başvurmadan şikayetlerini uluslararası bir forumda dile getirme imkanı sunmaktadır.¹⁸ 30. yılını kutlayan bu mekanizmanın ortaya çıkışı önemli bir kırılma noktası yaratmıştır.¹⁹

---

¹⁰ Benjamin A. T. Zvobgoa, Kelebogile; Graham, “The World Bank as an enforcer of human rights”, **Journal of Human Rights**, C. 19, No: 4, 2020, s. 425.

¹¹ Zvobgoa, Kelebogile; Graham, **a.g.e.**, s. 430.

¹² David Hunter, “Using the World Bank Inspection Panel to Defend the Interests of Project-Affected People”, **Articles in Law Reviews & Other Academic Journals**, C. 4, No: 1, 2003, s. 204.

¹³ Ellen Hey, “The World Bank Inspection Panel: Towards the Recognition of a New Legally Relevant Relationship to International Law”, **Hofstra Law & Policy Symposium**, C. 2, 1997, s. 68. Dana Clark, “Understanding the World Bank Inspection Panel”, **Demanding Accountability - Civil-Society Claims and the World Bank Inspection Panel**, ed. Kay Clark, Dana; Fox, Jonathan; Treakle, Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s. 2.

¹⁴ Jacqui Zalcborg, “The World Bank Inspection Panel: A Tool for Ensuring the World Bank's Compliance with International Law”, **Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law**, C. 8, No: 2, 2012, s. 79.

¹⁵ Susan Park, “Designing accountability, international economic organisations and the World Bank's Inspection Panel”, **Australian Journal of International Affairs**, C. 64, No: 1, 2010, s. 29.

¹⁶ Park, **a.g.e.**, s. 16–17.

¹⁷ Hey, “The World Bank Inspection Panel: Towards the Recognition of a New Legally Relevant Relationship to International Law”, s. 61–65.

¹⁸ Hunter, “Using the World Bank Inspection Panel to Defend the Interests of Project-Affected People”, s. 202. Ulusal bir yola başvurmaya gerek olmaksızın Panel'e başvurulması “olağanüstü” olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Jonathan A. Fox, “The World Bank Inspection Panel: Lessons from the First Five Years”, **Global Governance**, C. 6, 2000, s. 288.

¹⁹ Bradlow, “The Reform of the Governance of the IFIs A Critical Assessment”, par. 42.

Bu makale yarı-yargısal bir mekanizma olan Panel'in,²⁰ Dünya Bankası tarafından finans sağlanan yatırım projelerinin kadınlar üzerindeki olumsuz etkileri ile mücadele bakımından yeterli olup olmayacağını değerlendirmeyi ve mekanizmanın gelişmesi için çözüm önerileri getirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Dünya Bankası'nın toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından konumu ele alındıktan sonra, Panel'in yetkileri ve sınırları değerlendirilecektir; nitekim bu yetki ve sınırlar Panel'in yaptırım gücünü ortaya koymaktadır. Bu değerlendirmeler sırasında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları ile ilişkili olarak Panel'in verdiği iki karardan yararlanılacaktır.

Panel şu ana kadar 160'dan fazla şikayet almıştır.²¹ Toplumsal cinsiyet ile bağlantılı olarak Panel'in değerlendirdiği sekiz şikayet bulunmaktadır.²² Bu makalede Dünya Bankası'nın Uganda²³ ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde²⁴ finansman sağladığı altyapı projelerinin yarattığı dışsallıklara ilişkin yürütülen denetim değerlendirilecektir. Bu kararların seçilmesinin sebebi denetim konuları arasında kadınların doğrudan veya dolaylı olarak çalışma yaşamından dışlanmasına ilişkin şikayetlerin bulunması ve denetim sürecinin tamamlanmış olmasıdır.

1. Dünya Bankası ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

1944 yılında kurulan Dünya Bankası şu anda 189 ülkenin üyesi olduğu uluslararası kalkınma kuruluşudur.²⁵ 1947 tarihinde Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşu olma özelliğini kazanmış olan Dünya Bankası, bağımsızlığını ve özerkliğini korunmaktadır.²⁶ Şu an Dünya Bankası Grubu bünyesinde beş ana kuruluş bulunmaktadır: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (*International Bank for Reconstruction and Development*) (UİKB), Uluslararası Kalkınma Birliği (*International Development Association*) (UKB), Uluslararası Finans Kurumu (*International Finance Corporation*), Çok Taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı (*Multilateral Investment Guarantee Agency*) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi

---

²⁰ Hey, "The World Bank Inspection Panel: Towards the Recognition of a New Legally Relevant Relationship to International Law", s. 72.

²¹ 13.12.2023 tarihi itibarıyla bkz. Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Panel Cases", (Çevrimiçi) <https://www.inspectionpanel.org/panel-cases>.

²² 13.12.2023 tarihi itibarıyla bkz. Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Cases Receipt (Fiscal Years)", (Çevrimiçi) <https://www.inspectionpanel.org/panel-cases/data>.

²³ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report".

²⁴ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report".

²⁵ Dünya Bankası, "Getting to Know the World Bank", 2012, (Çevrimiçi) https://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/07/26/getting_to_know_theworldbank#:~:text=The World Bank was established in 1944 to help rebuild,in the world are members..

²⁶ Dünya Bankası, "World Bank Group Timeline", (Çevrimiçi) <https://timeline.worldbank.org/en/timeline/eventdetail/1651>.

(*International Centre for Settlement of Investment Disputes*).²⁷ UİKB düşük ve orta gelirli ülkelere UKB de düşük gelirli ülkelere finansman sağlamaktadır.²⁸ Bu iki kuruluş faaliyetlerini Yönetim Kurulu (*Board of Governors*), Yürütme Kurulu (*Executive Directors*) ve Başkan (*President*) aracılığıyla yürütmektedir.²⁹

Dünya Bankası'nın amaçları arasında savaşın zarar verdiği ekonomilerin yeniden yapılandırılması, üretim tesislerinin barış zamanının ihtiyaçlarına göre yeniden dönüştürülmesi, az gelişmiş ülkelerdeki üretim tesisleri veya kaynakların gelişiminin desteklenmesi dahil olmak üzere üye ülkelerin imar ve kalkınmasına yardımcı olmak yer almaktadır.³⁰ Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması da kalkınmanın bir parçası olarak Dünya Bankası tarafından gözetilmeye başlanmıştır. Dünya Bankası'nın 1970li yıllardan beri yoksullukla mücadele kapsamında toplumsal cinsiyet konusunu dikkate aldığı, 1985 yılında kalkınmada kadınların desteklenmesi için bir iç birim (*in-house unit*) kurduğu ve 1994 yılında resmi olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması ve kadınların ekonomik kalkınmaya katılımlarının sağlanmasına yönelik olarak resmi politikalarında değişiklik yaptığı görülmektedir.³¹ 1995 yılında Beijing'de gerçekleştirilen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'ndan bu yana da Dünya Bankası'nın faaliyetlerine toplumsal cinsiyet kavramını dahil etmek için yoğun bir çaba harcadığı belirtilmektedir.³² Bu doğrultuda, kadınların iş hayatından dışlandığı veya iş hayatında eşitsiz koşullarda çalıştırıldığı Dünya Bankası raporlarında ortaya konulurken, kadınların iş hayatına katılması ve iş hayatında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına Dünya Bankası'nın amaçları arasında yer verilmektedir.³³

Bu amaçların nasıl gerçekleştirileceği sorusunun iki temel cevabı olduğu söylenebilir. Cevaplardan ilki toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik faaliyetlerin

---

²⁷ Dünya Bankası, "Getting to Know the World Bank".

²⁸ Dünya Bankası, **a.y.**

²⁹ International Bank for Reconstruction and Development Articles of Agreement, Madde 5, Bölüm 1; International Development Association Articles of Agreement, Madde 6, Bölüm 1.

³⁰ Dünya Bankası kavramı aynı zamanda UİKB ve UKB'yi ifade etmektedir. Bkz. Dünya Bankası, "Who We Are", (Çevrimiçi) <https://www.worldbank.org/en/who-we-are#:~:text=Together%2C%20IBRD%20and%20IDA%20form,income%20and%20creditworthy%20poorer%20countries>. Bu amaçlar UİKB'nin amaçları arasında yer almaktadır. Bkz. International Bank for Reconstruction and Development Articles of Agreement, Madde 1. UKB'nin amaçları arasında "dünyanın az gelişmiş bölgelerinde ekonomik kalkınmayı teşvik etmek, verimliliği artırmak ve böylece yaşam standartlarını yükseltmek, özellikle de bu bölgelerin önemli kalkınma gereksinimlerini karşılamak için geleneksel kredilere göre daha esnek ve ödemeler dengesi üzerinde daha az yük oluşturan koşullarda finansman sağlamak ve böylece Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın kalkınma hedeflerini ilerletmek" yer almaktadır. Bkz. International Development Association Articles of Agreement, Madde 1.

³¹ Dünya Bankası, "Advancing Gender Equality World Bank Action Since Beijing", 2000, s. 2.

³² Dünya Bankası, **a.y.**

³³ Dünya Bankası, "Gender at Work A Companion to the World Development Report on Jobs", 2014, (Çevrimiçi) https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Gender/GenderAtWork_web.pdf.

yürütülmesidir. Kadınların iş hayatına katılımını destekleyen projeler bu noktaya örnek verilebilir.³⁴ Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlayan projeler desteklenirken, diğer projelerde kadın haklarının gözetimelememesi, söz konusu amaçlarla bağdaşır olmayacaktır. Bu doğrultuda ikinci nokta, yürütülen tüm faaliyetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesidir. Ağustos 2016'da kabul edilen ve Ekim 2018 itibariyle Dünya Bankası'nın tüm yatırım proje finansman faaliyetlerine uygulanan Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçevesi (*Environmental and Social Framework*) (ÇSÇ) bu bakımdan önem arz etmektedir.³⁵ ÇSÇ uyarınca Dünya Bankası'nın eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesinin sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü tanıdığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine sürdürülebilirlik taahhüdü olarak yer verdiği görülmektedir.³⁶ ÇSÇ, aynı zamanda borçlunun/kredi alanın uyması gereken on temel çevre ve sosyal standardını belirlemiş ve Dünya Bankası'nın yürüttüğü faaliyetlerde borçlunun/kredi alanın bu standartlara uyum sağlayıp sağlamadığına ilişkin gözetim ve denetim (*due diligence*) gerçekleştirme yükümlülüğünü öngörmüştür.³⁷ Bu standartlarda kadın haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yer verildiği de görülmektedir. Çevresel ve Sosyal Risklerin ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi başlıklı standart, projelerin kadın hakları kazanımlarına zarar vermemesini sağlama yükümlülüğü öngörmüştür.³⁸ İşgücü ve Çalışma Koşulları başlıklı standartta kadın çalışanların korunması için uygun tedbirlerin alınması gerekliliği yükümlülüğü öngörülürken,³⁹ Yerli Halklar/Sahra Altı Afrika Tarihsel Olarak Yetersiz Hizmet Alan Geleneksel Yerel Topluluklar başlıklı standartta kadınların dışlanmışlığının/marjinalleştirildiğinin farkında olunması⁴⁰ ve projenin çeşitli aşamalarında toplumsal cinsiyet temelli kısıtlamaların göz önünde bulundurularak kapsayıcı olunması yükümlülüğü⁴¹ öngörülmektedir. Arazi Edinimi, Arazi Kullanımı Kısıtlamaları ve Gönülsüz Yeniden Yerleşim başlıklı standartta da toplumsal cinsiyet eşitliğine

³⁴ Dünya Bankası, "Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance", (Çevrimiçi) <https://www.worldbank.org/en/topic/sme/finance>.

³⁵ Dünya Bankası, "The World Bank Environmental and Social Framework", (2016). Belirtmek gerekir ki, söz konusu çerçeve Dünya Bankası'nın tabi olduğu güncel kuralları içermektedir. 2016 yılından önce de Dünya Bankası'nın tabi olduğu kurallar bulunmaktadır.

³⁶ Dünya Bankası, **a.g.e.**, A Vision for Sustainable Development, par. 3-4.

³⁷ Dünya Bankası, **a.g.e.**, World Bank Environmental and Social Policy for Investment Project Financing, par. 3. 10 temel standart şu şekildedir: (i) Çevresel ve Sosyal Risklerin ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi (Standard 1); (ii) İşgücü ve Çalışma Koşulları (Standard 2); (iii) Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi ve Yönetimi (Standard 3); (iv) Toplum Sağlığı ve Güvenliği (Standard 4); (v) Arazi Edinimi, Arazi Kullanımı Kısıtlamaları ve Gönülsüz Yeniden Yerleşim (Standard 5); (vi) Biyoçeşitliliğin Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi (Standard 6); (vii) Yerli Halklar/Sahra Altı Afrika Tarihsel Olarak Yetersiz Hizmet Alan Geleneksel Yerel Topluluklar (Standard 7); (viii) Kültürel Miras (Standard 8); (ix) Finansal Araçlar (Standard 9); ve (x) Paydaş Katılımı ve Bilgi Paylaşımı (Standard 10).

³⁸ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 1, par. 28, dn. 29.

³⁹ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 2, par. 15, s. 33

⁴⁰ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 7, par. 3.

⁴¹ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 7, par. 14, 23, 30.

geniş bir şekilde yer verilmektedir. Örnek olarak, kredi alanın, arazi ediniminden veya arazi kullanımındaki kısıtlamalardan kaçınmak veya bunları en aza indirmek için uygulanabilir alternatif proje tasarımlarını değerlendirirken,⁴² fiziksel olarak yer değişikliğine yol açan projelerde bu yer değişikliğinin etkisini en aza indirirken⁴³ ya da etkilenen kişilerin gelirlerini veya geçim kaynaklarını iyileştirmelerine veya en azından eski haline getirmelerine olanak tanıyacak önlemleri alırken toplumsal cinsiyet temelli etkileri göz önünde bulundurma yükümlülüğü⁴⁴ veya arazi kullanımının sınırlandırıldığı durumlarda tazminat süreci yürütülürken, kadınlara koruma sağlanmasına ilişkin tedbir alma yükümlülüğü⁴⁵ gösterilebilir. Paydaş Katılımı ve Bilgi Paylaşımı başlıklı standartta ise bilgi aktarımı sırasında cinsiyet farklılıklarının gerektirdiklerinin dikkate alınması yükümlülüğüne⁴⁶ yer verilmiştir.

Bununla birlikte, daha önce de belirtildiği üzere bu gibi koruyucu normların varlığı yeterli olmamakta ve bu normlara uygun davranılıp davranılmadığının denetlenmesi gerekmektedir. Dünya Bankası'nın ulusal mahkemeler önünde yargı bağımsızlığı bulunduğu gibi uluslararası hukuk bakımından da özellikle projenin etkilediği kişilere karşı olan sorumluluğu devlet dışı aktör olması sebebiyle sınırlıdır.⁴⁷ Dünya Bankası'nın gözetim ve denetim yükümlülüğüne uyup uymadığının denetimi ise Dünya Bankası Hesap Verilebilirlik Mekanizması (DBHVM) tarafından gerçekleştirilebilmektedir. DBHVM'nin bir kolu olan Panel'e ilişkin değerlendirme yapılmadan önce, bu makale kapsamında faydalanılacak kararlara konu projelerin ve bu projelerde yaşanan dışsallıkların açıklanması amaçlanmaktadır.

2. “Kabul Edilemez” Finansman Örnekleri Olarak Ulaştırma Sektörünün Geliştirilmesi ve Yüksek Öncelikli Yolların Yeniden Açılması ve Bakımı Projeleri

Bu makale kapsamında ele alınan ilk proje Uganda Ulaştırma Sektörünün Geliştirilmesi Projesi'dir (Ulaştırma Projesi).⁴⁸ 2009'da onaylanan 190 milyon ABD Doları değerindeki UKB kredisi verilen Ulaştırma Projesi için 2011 tarihinde ulaştırma sektörünün etkinliğini artırmak amacıyla ek finansman sağlanmıştır.⁴⁹ Proje sırasında kadınların şiddet, taciz ve ayrımcılığa maruz kaldığı görülmektedir. O dönemdeki Dünya Bankası Grubu Başkanı Jim Yong Kim'in,

---

⁴² Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 5, par. 11.

⁴³ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 5, par. 26.

⁴⁴ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 5, par. 33.

⁴⁵ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Standard 5, par. 19, dn, 18.

⁴⁶ Dünya Bankası, **a.g.e.**, Stakeholder Engagement and Information Disclosure, para 20.

⁴⁷ Hunter, “Using the World Bank Inspection Panel to Defend the Interests of Project-Affected People”, s. 203.

⁴⁸ Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report”.

⁴⁹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 2–3.

ihmaller için “kabul edilemez” yorumu yaptığı bu proje,⁵⁰ toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bakımından değerlendirilebilecek bir çok şikayeti barındırmaktadır. Nitekim, denetim raporunda toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve çocukların korunması konusunun çeşitli başlıklarda ele alındığı görülmektedir: Reşit olmayanlarla cinsel ilişki ve ergenlik döneminde hamilelik; seks işçiliğinde artış; cinsel taciz; cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar; çocuk işçiliği; ve okul terki bu başlıklardır.⁵¹ Ulaştırma Projesi’nde kadınların çalışma yaşamına katılımına yönelik engelleme ve ayrımcılık başlığında ele alınabilecek dışsallıklar projede çalışan kadın(lar)ın maruz kaldığı cinsel taciz⁵² ve kız çocuklarının okula gelmemeleri ya da okulu bırakmalarındır.⁵³ Nitekim, iş yerinde karşılaşılan cinsel taciz kadını işyerinden uzaklaştırırken, kız çocuklarının eğitimden uzaklaşması iş yaşamlarına katılımları üzerinde etki doğurmaktadır. Söz konusu projede çalışan bir kadın, üstleri tarafından tacize uğramış ve kendisinden cinsel ilişki talebinde bulunulmuştur.⁵⁴ Bu durumu insan kaynakları ile paylaştığında ise kendisine bu durumun işin yapısında olduğu ve istifa edebileceği söylenmiştir.⁵⁵ Denetim raporu, kız çocuklarının okula gitmemeleri veya okulu bırakma sebeplerinin ise okula gidiş sürecinde projede çalışan işçilerin cinsel tacizine maruz kalmaları ve/veya cinsel saldırı sonucu hamile kalmaları olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁶ Burada önem teşkil eden husus, Uganda’da toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ve cinsel saldırının yaygınlığı, çocuk evliliğinin yüksek seviyede bulunduğu, kız çocuklarının eğitimi terk etme istatistiklerinin ve ergenlik döneminde hamilelik oranlarının yüksekliği, çocukların çalışma hayatına katılımının yüksekliği gibi verilerin Dünya Bankası tarafından biliniyor olmasıdır.⁵⁷

Bu makale kapsamında ele alınan ikinci proje Yüksek Öncelikli Yolların Yeniden Açılması ve Bakımı Projesi’dir (Yol Projesi).⁵⁸ 2008’de onaylanan 50 milyon ABD doları değerindeki UKB kredisi verilen Yol Projesi’ne 2011 yılında proje ölçeğinin büyütülmesi için ek finansman sağlanmıştır.⁵⁹ Söz konusu projeye ilişkin olarak Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde yaşayan kişiler tarafından iletilen denetim talebinde toplumsal cinsiyet

---

⁵⁰ Dünya Bankası, “World Bank Board Approves Action Plan for Uganda Inspection Panel Case”, 2017, (Çevrimiçi) [https://www.inspectionpanel.org/sites/default/files/ip/PanelCases/98-Press Release.pdf](https://www.inspectionpanel.org/sites/default/files/ip/PanelCases/98-Press%20Release.pdf).

⁵¹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report”, s. 68–86.

⁵² Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 307–309.

⁵³ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 342–344.

⁵⁴ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 307–309.

⁵⁵ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.y.**

⁵⁶ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 342–344.

⁵⁷ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 257–260.

⁵⁸ Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report”.

⁵⁹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 3–4.

eşitsizliği temelli iddialar da yer almaktadır.⁶⁰ Projede çalışan kadın işçilerin de çalışma alanı dışındaki kadınların da cinsel taciz ve cinsel istismara maruz kaldığı ve cinsel saldırı sonrası erken yaşta hamileliğin görüldüğü ortaya konulmuştur.⁶¹ Bu suçların faillerinin proje yüklenicisinin çalışanları olduğu ve çoğunun dışarıdan gelen işçiler olduğu tespit edilmiştir.⁶² Dışarıdan gelen çalışanların askeri personel tarafından korunması da mağdurlar üzerinde bir baskı oluşmasına yol açmıştır.⁶³ Mutfak, bahçe ya da temizlik gibi görevler için istihdam edilen kadın işçilerin maruz kaldıkları cinsel taciz ve cinsel istismar kendini (i) zorla HIV testi yaptırma, (ii) istenmeyen cinsel yorumlarda ve fiziksel temasta bulunma, (iii) uzun çalışma saatleri, maaşların kesilmesi ve baskıcı bir iş ortamı yaratılması, (iv) rıza olmadan çekilen fotoğraflarla vücut bölgelerinin zorla sergilenmesi, (v) istihdam sağlanmaya devam edilmesi koşulu olarak cinsel taciz veya cinsel saldırıda bulunma; ve (vi) sebepsiz işten çıkarma şeklinde göstermektedir.⁶⁴ Yol Projesi bakımından da Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin kadınlar için en tehlikeli ülkeler arasında yer aldığı ve kadına yönelik şiddet ve ayrımcılığa ilişkin anayasal ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmediği Dünya Bankası tarafından bilinmektedir.⁶⁵

3. Dünya Bankası'nın Hesap Verilebilirlik Mekanizması olarak Dünya Bankası Teftiş Paneli

DBHVM, Dünya Bankası Teftiş Paneli ve Uyuşmazlık Çözüm Hizmetleri (*Dispute Resolution Service*) olmak üzere iki birimden oluşmaktadır.⁶⁶ Bu doğrultuda, DBHVM'nin hem denetim hem de uyuşmazlık çözümü görevlerini üstlendiği tespiti yapılabilir.⁶⁷ Bu çalışmanın amacı Dünya Bankası'nın gözetim ve denetim yükümlülüğünü yerine getirmediğine ilişkin şikayetleri inceleyen Panel'in yetkilerinin ve bu yetkilerin sınırlarının ortaya konulmasıdır. Tespit edilen sınırlamalar karşısında diğer UFKların hesap verilebilirlik mekanizmalarından örnek vermek suretiyle çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmaktadır.

Panel, UİKB ve UKB tarafından finanse edilen projelerden olumsuz etkilenen kişilerin başvurabileceği bağımsız bir forum olarak nitelendirilmektedir.⁶⁸ Bu mekanizma temel olarak

---

⁶⁰ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 1.

⁶¹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 291.

⁶² Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 293.

⁶³ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.y.**

⁶⁴ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 295.

⁶⁵ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 268–271.

⁶⁶ Dünya Bankası, "Accountability Mechanism Operating Procedures", 2022, par. 2.

⁶⁷ Dünya Bankası Uyuşmazlık Çözüm Hizmetleri kabul edilmeden önce Dünya Bankası Teftiş Paneli yalnızca denetim görevi üstlenmekteydi. Bkz. Suresh Nanwani, "Directions in Reshaping Accountability Mechanisms in Multilateral Development Banks and Other Organizations", **Global Policy**, C. 5, No: 2, 2014, par. 243.

⁶⁸ Dünya Bankası, "The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures", (2022), par. 1. Bu bağlamda bu makale kapsamında Dünya Bankası ifadesi bu iki kuruluş için kullanılmaktadır.

şikayetlerin alınması ve kaydedilmesi, şikayetin teknik uygunluğunun onaylanması ve soruşturma yürütülmesine ilişkin tavsiyede bulunulması, soruşturma yürütülmesi, soruşturma sonucunda aksiyon planının oluşturulması ve planın uygulanması aşamalarından oluşmaktadır.

Hesap verilebilirlik mekanizmalarının etkinliği mekanizmalara erişim imkanı, denetim sürecinin sağlıklı yürütülmesi ve denetim sonucunda çözüm üretilip bu çözümlerin uygulanması ile ilgilidir. Bu bağlamda Panel'in yetki ve sınırları: başvuru süreci, denetim süreci ve denetimin etkisi olmak üzere üç başlıkta incelenmelidir.

3.1. Panel'e Erişim Bakımından Başvuru Süreci

Panel'in, vatandaş odaklı bir denetim süreci öngördüğü ve projeden etkilenen kişilere hak ve menfaatlerini koruma ve Dünya Bankası'nı sorumlu tutma imkanı veren bir forum olduğu söylenmektedir.⁶⁹ Ulaştırma Projesi ve Yol Projesi'nde de görüldüğü üzere, çalışma hayatından dışlanan kadınlara ve eğitim hayatından dışlanan kız çocuklarına kendilerini ifade etme imkanı sunulmuştur. Bu forum, etkilenen kişilerin mekanizmalara erişim sağlayabildiği ölçüde etkin olabilir. Bu bağlamda kimlerin bu mekanizmalara hangi şekilde erişebildiği önem arz etmektedir. Denetim süreci, Dünya Bankası tarafından finanse edilen projelerden doğrudan olumsuz etkilendiklerini/etkilenebileceklerini iddia eden ve projenin bulunduğu ülkede yaşayan iki veya daha fazla kişi veya bu kişilerin yerel temsilcilerinin şikayeti ile başlamaktadır.⁷⁰ Yerel olmayan temsilcilerin başvurusu istisnai durumlarda söz konusu olmaktadır. Birden fazla kişinin başvurusu şartı, bu kişilerin projeden doğrudan etkilenen kişiler olması gerekliliği ve yerel olmayan temsilciler yoluyla başvurmanın yalnızca istisnai durumlarda mümkün olması erişilebilirliği sınırlamaktadır. Bu gerekliliklerin, sivil toplum kuruluşları ve avukatların rolünün sınırlanması amacıyla bilinçli bir şekilde arandığı belirtilmiştir.⁷¹ Bu projelerden olumsuz etkilenen kişilerin sosyal bakımdan güçsüz konumda oldukları ve/veya cinsel taciz/saldırı mağdurlarının şikayet mekanizmasına başvurmadan çekinebileceği düşünüldüğünde,⁷² projelerin olumsuz dışsallıklarından haberdar olan kişilerin ya da yerel olup olmadığından bağımsız sivil toplum kuruluşlarının bu süreci başlatmasına imkan sağlanması

---

⁶⁹ Clark, "Understanding the World Bank Inspection Panel", s. 1.

⁷⁰ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 15. Bu değerlendirme projeden etkilenenler bakımından yapılmaktadır; bankanın Yürütme Kurulu'nun da süreci başlatması mümkündür. Yürütme Kurulu, UİKB ve UKB'nin Yürütme Kurullarıdır.

⁷¹ Hunter, "Using the World Bank Inspection Panel to Defend the Interests of Project-Affected People", s. 205–206.

⁷² Cinsel saldırıya maruz kalan kadınların sessiz kalmayı tercih etmelerine ilişkin gerçekleştirilen araştırma için bkz. Sandra L. Caron, Deborah Mitchell, "'I've Never Told Anyone': A Qualitative Analysis of Interviews With College Women Who Experienced Sexual Assault and Remained Silent", **Violence Against Women**, C. 28, No: 9, 2022, s. 1987–2009.

erişilebilirliği güçlendirecektir. Nitekim, sivil toplum kuruluşlarının denetim süreçlerine dahil olmalarının denetimin sonucu üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.⁷³ Bu sorunun aşılması bakımından herhangi bir kişisel menfaat veya zarar ortaya konulmaksızın bir kişi tarafından yapılan başvuruları kabul eden Avrupa Yatırım Bankası Şikayet Mekanizması (*European Investment Bank Complaints Mechanism*) (AYBŞM) örnek alınabilir.⁷⁴

Şikayetlerin iletim yöntemi de erişilebilirlik bakımından önem teşkil etmektedir. Başvurucular taleplerini istedikleri dilde, posta veya e-posta yoluyla ve yazılı olarak iletebilmekte ve bir soruları olması durumunda Panel ile iletişime geçebilmektedirler.⁷⁵ Tercüme imkanının sağlanması ve internet üzerinden şikayetin iletebilmesi, başvurunun erişilebilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Panel'in internet sitesinde şikayet formunun 14 dilde bulunduğu tespit edilebilmektedir.⁷⁶ Bununla birlikte, Afrika Kalkınma Bankası Bağımsız Başvuru Mekanizması'nın (*African Development Bank Independent Recourse Mechanism*) (AKBBM) sözlü şikayetleri kabul ettiği görülmektedir.⁷⁷ Bu imkan Panel bakımından örnek oluşturabilir.

Erişilebilirliği sağlayan önemli özelliklerden biri de başvurularda gizlilik talep etme imkanı sağlanmasıdır.⁷⁸ Bu, zarar gören kişilerin şikayet başvurusunda bulunmaktan çekinmelerini engelleyerek denetime imkan sunmaktadır. Başvurucuların gizlilik talebinde bulunması toplumsal cinsiyet temelli şiddet veya cinsel taciz mağdurlarının şikayetlerini dile getirebilmeleri bakımından özel önem arz etmektedir. Ulaşım Projesi'nde projede çalışan bir kadın işçinin, Panel ile gerçekleştirdiği görüşmenin gizliliğinin hayati önem taşıdığını belirtmesi bu önemi kanıtlamaktadır.⁷⁹

Hesap verilebilirlik mekanizmasının etkinliği bakımından sorun oluşturabilecek bir diğer gereklilik, şikayette bulunanların denetim sürecine başvurmadan önce Dünya Bankası'na başvurması gerekliliğidir. Şikayette bulunanların, denetim mekanizmasına başvururken şikayet konusunu Dünya Bankası'nın dikkatine sunmak için attıkları adımları ve Dünya Bankası'nın cevabının yetersiz olduğunu açıklamaları gerekmektedir.⁸⁰ Bu gerekliliğin sorunun önceden

---

⁷³ Zvobgoa, Kelebogile; Graham, "The World Bank as an enforcer of human rights", s. 427–428; 432–433.

⁷⁴ Avrupa Yatırım Bankası, "Complaints Mechanism Policy", 2018, par. 4.3.1.

⁷⁵ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 19–25.

⁷⁶ 13.12.2023 tarihi itibarıyla bkz. Dünya Bankası Teftiş Paneli, "How to File a Complaint (Request for Inspection)", (Çevrimiçi) <https://www.inspectionpanel.org/how-to-file-complaint>.

⁷⁷ Afrika Kalkınma Bankası, "Operating Rules and Procedures", 2021, par. 16.

⁷⁸ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 23.

⁷⁹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report", par. 307–309.

⁸⁰ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 17.

çözülmesine imkan sağlama avantajı olabilse de, başvuruçuların kaynaklarının sınırlılığı düşünülüğünde çözüm üretilmesini geciktirme riski taşımaktadır. Ulaştırma Projesi'ne ilişkin gerçekleştirilen denetim bu olumsuz etkiyi göstermektedir. Söz konusu projeye ilişkin olarak başvuruçular Aralık 2014 tarihinde Panel'e şikayetini iletmış, Panel ise söz konusu şikayeti, Dünya Bankası yönetimine iletilme koşulu sağlanmadığı için kaydetmemiştir.⁸¹ Panel, Eylül 2015 tarihinde, daha önceki endişeleri yineleyen yeni bir talep almıştır.⁸² Denetim raporu bu süreç boyunca mağduriyetlerin devam ettiğini gözler önüne sermektedir.⁸³ Bu doğrultuda, gecikmesinde sakınca bulunan haller bakımından ön başvuru kuralına istisna tanınması yerinde olabilir.

Şikayetin ne zaman yapılabileceği de erişilebilirlik bakımından önem arz etmektedir. Denetim talebi projenin Dünya Bankası yönetimi tarafından değerlendirilmeye başlandığı an iletilebilecektir.⁸⁴ Bu husus, henüz zarar ortaya çıkmadan hukuka aykırılıkların giderilmesine imkan sunmaktadır. Talep en son, kredinin kapanış tarihinden itibaren 15 ay sonrasında iletilebilecek ve 15 ay geçtikten sonra talebi iletmek mümkün olmayacaktır.⁸⁵ Bu kural 8 Eylül 2020 tarihinde veya sonrasında onaylanan projeler için geçerlidir. Bu tarihten önceki projelerde talep imkanı kapanış tarihinden itibaren veya kredinin %95'i veya daha fazlası ödendikten sonra ortadan kalkmaktadır.⁸⁶ 2020 sonrası projeler için daha geniş bir zaman aralığı öngörülmesi erişilebilirlik bakımından olumlu olmakla birlikte, kredinin kapanış tarihinden 15 ay sonra ortaya çıkan zararların telafisinin mümkün olmaması erişilebilirlik bakımından sorun yaratabilmektedir. Burada örnek olarak AKBBBM veya AYBŞM örnek alınabilir. AKBBBM şikayet sahibinin, olumsuz etkilerden haberdar olduğu tarihten itibaren 24 ay içerisinde başvurmasına imkan sunarken,⁸⁷ AYBŞM, şikayetlerin iddianın dayandığı gerçeklerin şikayetçi tarafından makul olarak bilinebileceği tarihten itibaren bir yıl içinde sunulmasına imkan vermektedir.⁸⁸

3.2. Panel'in Denetim Süreci

---

⁸¹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report", par. 1.

⁸² Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.y.**

⁸³ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 283.

⁸⁴ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 16.

⁸⁵ Dünya Bankası, **a.y.**

⁸⁶ Dünya Bankası, **a.y.**

⁸⁷ Afrika Kalkınma Bankası, "Operating Rules and Procedures", par. 12.

⁸⁸ Avrupa Yatırım Bankası, "Complaints Mechanism Policy", par. 4.3.10.

Panel, denetim talebi üzerine başvurunun koşulları sağlaması durumunda talebi kaydetmektedir.⁸⁹ Panel talebin kaydedildiğine dair bildirimini ilgili taraflara iletmekte ve Dünya Bankası yönetiminin cevap verme yükümlülüğü doğmaktadır.⁹⁰ Bu süreçte Panel şikayete ilişkin teknik uygunluk değerlendirmesi yapmaktadır.⁹¹ Bu değerlendirmede şikayetin gerekli şartları taşıyıp taşımadığı tespiti yapılmaktadır.⁹² Teknik uygunluk değerlendirmesinde dikkate alınan hususlardan biri Dünya Bankası'nın politika ve prosedürlerini "ciddi" bir şekilde ihlal etmesinin talep sahibi üzerinde "önemli" bir olumsuz etki yaratıp yaratmadığıdır.⁹³ "Ciddi" ve "önemli" gibi kavramlar Panel'in geniş bir takdir yetkisi olduğunu göstermektedir. Bu, bazı ihlallerin denetim dışı kalacağı yorumuna yol açabilir. Bu doğrultuda olması gereken, ihlalin veya etkinin seviyesinden bağımsız olarak soruşturmaya başlanması ve ihlal ve etki ağırlığına göre soruşturmanın sonuçlanmasıdır. İhlalin veya zararın ağırlığının soruşturmaya başlama sürecinde dikkate alınmadığı denetim mekanizması için AYBŞM örnek gösterilebilir.⁹⁴ Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, Panel yalnızca Dünya Bankası'nın ihlallerine ilişkin bir değerlendirme yapmakta ve kredi alan/borçlunun hukuka aykırı davranıp davranmadığını denetlememektedir. Bu husus da Panel'in denetim kapsamının sınırlı olduğu değerlendirmesine yol açmaktadır.⁹⁵

Teknik uygunluğun onaylanması üzerine Panel, soruşturmanın gerekip gerekmediğini değerlendirmekte ve Dünya Bankası Yürütme Kurulu'na bu değerlendirmesini iletmektedir.⁹⁶ Yürütme Kurulu'nun soruşturma önerisi karşısında şikayetin esaslarını değerlendirmesinin söz konusu olmadığı ve Panel'in soruşturma önerisini kabul edeceği belirtilmektedir.⁹⁷ Panel'in ilk kurulduğu zaman Yürütme Kurulu'na tanınan ve soruşturma önerisini kabul etmemeyi de içeren geniş yetkinin kaldırılması Panel'in etkinliği bakımından önem teşkil etmektedir.⁹⁸ Bununla birlikte, Yürütme Kurulu istisnai olarak teknik uygunluk kriterlerine ilişkin

---

⁸⁹ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 27–31.

⁹⁰ Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 33–34.

⁹¹ Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 44.

⁹² Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 44–45.

⁹³ Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 44.

⁹⁴ Avrupa Yatırım Bankası, "Complaints Mechanism Policy", par. 4.

⁹⁵ Park, "Designing accountability, international economic organisations and the World Bank's Inspection Panel", s. 19.

⁹⁶ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 46–55.

⁹⁷ Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 55.

⁹⁸ Zalcberg, "The World Bank Inspection Panel: A Tool for Ensuring the World Bank's Compliance with International Law", s. 80. Yürütme Kurulu'nun denetim sürecini başlatmak konusunda münhasır yetkisinin olmasının Panel'in ilk yıllarında siyasallaşmasına neden olduğu söylenmiştir. Bkz. Hunter, "Using the World Bank Inspection Panel to Defend the Interests of Project-Affected People", s. 206. Panel sürecinin ilk yılları ve gelişimi için ayrıca bkz. Clark, "Understanding the World Bank Inspection Panel", s. 11–18.

değerlendirme yapabilmektedir.⁹⁹ Bu da ihlalin ve zararın ağırlığını değerlendirme konusunda Yürütme Kurulu'nun müdahale imkanı olduğunu göstermekte ve Panel'in bağımsızlığı bakımından şüphe uyandırmaktadır. Yürütme Kurulu'nun soruşturma izni vermesinden sonra taraflar arasında uyuşmazlık çözüm sürecinin başlatılması söz konusu olabilir.¹⁰⁰ Tarafların bu sürece girmeyi kabul etmek istememesi veya çözüm sürecinin anlaşmayla sona ermemesi durumunda Panel soruşturma aşamasına geçmektedir.¹⁰¹

Hesap verilebilirlik mekanizmalarının etkin sonuç doğurabilmesi için sahip olunan yetkiler önem arz etmektedir. Panel, proje belgelerinin incelenmesi veya konuyla ilgili bilimsel yayınlara başvurulması gibi dosya üzerinden denetim gerçekleştirme yetkisine sahip olduğu gibi şikayet eden, proje yetkilileri, hükümet yetkilileri de dahil olmak üzere ilgili kişilerden bilgi talep etme yetkisine de sahiptir.¹⁰² Bu mekanizmanın en önemli araçlarından birini ise saha ziyaretleri oluşturmaktadır.¹⁰³ Saha ziyaretleri hesap verilebilirlik mekanizmalarının ihlalleri ve zararları tespit edebilmesi ve zarar görenlere ulaşılabilmesi bakımından gereklidir. Panel bakımından önemli olan bir başka husus, cinsel istismar veya taciz iddiaları karşısında bilgilerin hayatta kalan merkezli (*survivor-centered*) bir şekilde elde edilmesi ve gizliliğin sağlanması gerekliliğidir.¹⁰⁴ Bu hususun Panel'in kurallarında altının çizilmesi bu mekanizmanın zarar gören odaklı olduğu yorumuna imkan sunan olumlu bir özelliktir. Panel'in hangi yöntemi kullanacağı ise takdir yetkisindedir. Bu yetkinin en uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığının takibi gerekmektedir. İki projede de Panel'in değerlendirme yaparken proje belgelerine ek olarak başka kurumların raporlarından¹⁰⁵ ve saha ziyaretinden yararlandığı ve odak grup görüşmeleri ve mağdurlarla mülakat gerçekleştirdiği görülmektedir.¹⁰⁶ Projelerde gerçekleştirilen görüşmelerin daha önce toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda veri toplamada uzman kişiler tarafından yürütüldüğü, gizliliğin esas alındığı ve katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerine öncelik verildiği görülmektedir.¹⁰⁷ Bununla birlikte, saha

---

⁹⁹ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 55.

¹⁰⁰ Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 57–59.

¹⁰¹ Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 60 vd.

¹⁰² Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 64.

¹⁰³ Dünya Bankası, **a.y.**

¹⁰⁴ Dünya Bankası, **a.y.**

¹⁰⁵ Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report”, par. 257–260. Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report”, par. 268–271.

¹⁰⁶ Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report”, par. 266–268. Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report”, par. 48.

¹⁰⁷ Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report”, par. 266–268. Dünya Bankası Teftiş Paneli, “Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report”, par. 273–275.

çalışmaları her zaman amacına ulaşmayabilmektedir. Ulaştırma Projesi'ne çalışan ve cinsel tacize maruz kaldığı düşünülen birçok kadının, başlarına bir şey gelmesi korkusuyla konuşmaktan çekindiği görülmektedir.¹⁰⁸ Burada Panel'in kadınların güvenliğinin sağlanması ve gizliliği konusunda daha somut güvenceler vermesi çözüm oluşturabilir.

Denetim süreci bakımından olumlu değerlendirilebilecek bir diğer şey, yargısal mekanizmalardan farklı olarak ispat yükümlülüğünün katı bir şekilde aranmamasıdır. Yol Projesi'nde Panel, ispat yükümlülüğünü yerine getirmeye çalışmadığını, zira bunun için bir yetkisi veya imkanı olmadığını söylemektedir.¹⁰⁹ Burada delillerin istikrarlı olmasına ve uzman görüşlerine dayanılmış, verilerin inandırıcılığını test etmek için çeşitli yöntemler kullanılmıştır.¹¹⁰ Mekanizmanın failer üzerinde bir yaptırım yetkisinin yani ispat yükümlülüğünün katı bir şekilde aranmamasının failin hak ve özgürlükleri üzerinde bir etkisinin- olmadığı düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla mücadelede bu yükümlülüğün katı bir şekilde aranmaması avantaj teşkil etmektedir.

3.3. Panel Denetiminin Etkisi

Hesap verilebilirlik mekanizmalarının yürüttüğü denetimlerin etkisi denetim sırası veya sonucunda görülebilir. Denetim sırasında, Panel'in proje hazırlıkları ya da uygulanma süreçlerini geciktirme ya da erteleme gibi bir yetkisi bulunmamaktadır.¹¹¹ Bu da ihlalin devam etmesi veya zararın oluşması/artması anlamına gelebilir. Bununla birlikte, Panel'in yakın veya geri döndürülemez zararlar oluşabilecek durumlarda bu durumu Yürütme Kurulu'na ve Dünya Bankası yönetimine sunabileceği ve soruşturma tamamlanmadan gerekli önlemler alınabileceği öngörülmektedir.¹¹² Buradaki usulden bağımsız olarak, şikayet sürecinin başlatılmasının da ihlallerin önlenmesi ve zararların giderilmesi bakımından etkisi olduğu görülmektedir. Örneğin, her ne kadar yetersiz bulunsada, Yol Projesi'nde şikayet geldikten sonra Dünya Bankası'nın toplumsal cinsiyet temelli şiddet karşısında mağdurların erişebileceği güvenli ortamlar yaratma, çalışanlara yönelik davranış kuralları oluşturma, mağdurların tıbbi, psikolojik ya da hukuk hizmetlerine erişim sağlamaları için sistem kurma, yerel sivil toplum

---

¹⁰⁸ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report", par. 307.

¹⁰⁹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report", par. 48.

¹¹⁰ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 277-279.

¹¹¹ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 68.

¹¹² Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 69. Bankanın yönetimi, Yürütme Kurulu'ndan farklı olarak, Dünya Bankası faaliyetlerini yürütmekle görevli kişilerdir.

kuruluşları ile çalışma, çevresel ve sosyal etki değerlendirmelerini revize etme gibi önlemler aldığı tespit edilmektedir.¹¹³

Denetim sonucunda hazırlanan denetim raporu Yürütme Kurulu'na sunulmakta ve Dünya Bankası yönetimine iletilmektedir.¹¹⁴ Ulaştırma Projesi'nde Panel, projenin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve çocuk koruma ile ilgili etkilerinin ve risklerin uygun şekilde değerlendirilmediğini;¹¹⁵ cinsiyete dayalı şiddet ve çocukların korunmasıyla ilgili sosyal etkilerin ve önlemlerin alınmamasının topluma ciddi zarar verdiğini;¹¹⁶ proje uygulamasının denetimi sırasında topluluktaki kadın ve çocukların maruz kaldığı ciddi zararın tespit edilmediğini veya bu zararın giderilmesi için önlemler önerilmediğini¹¹⁷ tespit ederek, Dünya Bankası'nın tabii olduğu kurallara uygun davranmadığına karar vermiştir. Panel, Uganda'daki cinsiyete dayalı şiddetin sistemik bir sorun olduğu ve proje kaynaklı göçün bilinen etkileri göz önüne alındığında, Dünya Bankası'nın kadınlara ve çocuklara yönelik riskleri tanımlamasının ve çözüm önerilerinde bulunmasının gerekliliğini belirtmiştir.¹¹⁸ Yol Projesi'nde ise Panel, Dünya Bankası tarafından hazırlanan çevresel ve sosyal etki değerlendirmelerinde ve çeşitli proje dokümanlarında bölgedeki toplumsal cinsiyete dayalı şiddet sorununun bilinmesine rağmen değerlendirilmediğini, projenin toplumsal cinsiyet üzerindeki etkisine yeteri kadar yer verilmediğini ve karşılaşılabilecek risklerin tespit edilmediğini, yeterli önlemlerin öngörülmediğini ve öngörülen bazı önlemlerin de uygulanmadığını ya da ancak şikayet sonrasında uygulandığını tespit etmiştir.¹¹⁹

Denetim raporu üzerine Dünya Bankası yönetiminin bu ihlaller karşısında çözüm önerileri ve aksiyon planı sunması gerekmektedir.¹²⁰ Görüldüğü üzere burada çözüm önerileri Panel'den değil Dünya Bankası yönetiminden gelmektedir. Panel'in yalnızca tespitte bulunması ve hukuki veya bağlayıcı öneriler sunamaması, Panel'in yetkilerinin sınırlı olduğunu göstermektedir.¹²¹ İhlalde bulunan ve zarara yol açan faaliyetleri gerçekleştiren bir yönetimden

---

¹¹³ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report", par. 356–363.

¹¹⁴ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 75. Nihai rapor aynı zamanda Grup İçi Denetim birimine de iletilmektedir. Bkz. Dünya Bankası, **a.y.**

¹¹⁵ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report", par. 356.

¹¹⁶ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 357.

¹¹⁷ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 358.

¹¹⁸ Dünya Bankası Teftiş Paneli, **a.g.e.**, par. 359.

¹¹⁹ Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report", par. 341–355.

¹²⁰ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 80–81.

¹²¹ Benjamin K. Sovacool, "Monitoring the moneylenders: Institutional accountability and environmental governance at the World Bank's Inspection Panel", **The Extractive Industries and Society**, C. 4, 2017, s. 900.

bu gibi önerilerin beklenmesi eleştiriye açıktır. Nitekim, iki projede de Dünya Bankası'nın şikayet üzerine attığı adımlar yeterli görülmemiştir.¹²² Dünya Bankası yönetiminin önerilerinin yeterliliği üzerine Panel'in, Yürütme Kurulu'na rapor sunma imkanı bulursa da¹²³ Panel'in çözüm önerisi sunma yetkisinin öngörülmesi, projelerin yarattığı dışsallıklar ile mücadeleyi daha etkili kılacaktır. Örneğin, AYBŞM'nin denetim raporunun sonucunda bu yetkisi bulunmaktadır.¹²⁴

Aksiyon planına ilişkin önemli olan bir sınır bu planların bağlayıcılığının olmamasıdır. Dünya Bankası yönetiminin önerilerini ve aksiyon planını onaylama yetkisi Yürütme Kurulu'nda bulunmaktadır.¹²⁵ Bununla birlikte, projeden etkilenen kişilerin Dünya Bankası'nı mahkemelerde dava edemedikleri ve Dünya Bankası Grubu'ndaki kuruluşların kendi başlarına dışsallıkların tazmini konusunda başarısız olabilecekleri göz önüne alındığında, Panel'in etkili mekanizma olduğu söylenmektedir.¹²⁶ Ulaştırma Projesi'nde henüz denetim sürecinde kredi kullandırım sürecinin askıya alındığı daha sonra da projenin iptal edildiği¹²⁷ ve Yol Projesi'nde bazı ödemelerin askıya alındığı görülmektedir.¹²⁸

Ayrıca finansmanın durdurulması dışsallıklara çözüm üretmek bakımından yeterli değildir ve dışsallıkların etkilerinin azaltılması ve/veya tazminine yönelik adımların atılması gerekmektedir. Ulaştırma Projesi'nde Dünya Bankası yönetiminin aksiyon planında, tacize maruz kalan çocukların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları için bir program yürütülmesi; yerel yönetimlere ve etkilenen topluluklara toplumsal cinsiyet temelli şiddet ile mücadele etmeleri için destek sağlanması; Uganda hükümetinden bu denetim sonucunda ortaya çıkabilecek misillemelerin önlenmesi için taahhütler alınması; ve çocuk istismarı ve toplumsal cinsiyet

---

¹²² Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report", par. 360–402. Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report", par. 356–363.

¹²³ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 82.

¹²⁴ Avrupa Yatırım Bankası, "Complaints Mechanism Procedures", 2018, par. 2.4.6.

¹²⁵ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 83.

¹²⁶ Zvobgoa, Kelebogile; Graham, "The World Bank as an enforcer of human rights", s. 444.

¹²⁷ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği, "Management Report and Recommendation in Response to the Inspection Panel Investigation Report of the Uganda Transport Sector Development Project – Additional Financing (P121097)", 2016, par. 10.

¹²⁸ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği, "Management Report and Recommendation in Response to the Inspection Panel Investigation Report of the Democratic Republic of Congo: Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836)", 2018, par. 23.

temelli şiddet ile mücadele edilmesi amacıyla sosyal koruma sistemlerinin oluşturulması için finansal destek sağlanması gibi aksiyonların planlandığı görülmektedir.¹²⁹

Yol Projesi'nde Dünya Bankası yönetimi tarafından hazırlanan aksiyon planında, işçilerin davranışlarını değiştirmeleri ve şiddet veya cinsel taciz veya istismarın kabul edilebilir olmadığını bilmeleri için adımların atılması; mağdurların destek alması; davranış kurallarının uygulanması; Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yürütülen diğer projeler için toplumsal cinsiyet temelli şiddete ilişkin risk analizi yapılması; Dünya Bankası'nın politikalarının güncellenmesi gibi hususlar yer almaktadır.¹³⁰

Hesap verilebilirlik mekanizmalarının inceleme süreci sonunda politikaların geliştirilmesi ve gözetilmesi olumlu bir etki olarak yorumlanabilir. Ulaştırma Projesi'nde Dünya Bankası'nın proje kapsamının da ötesinde Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetle Mücadele Kolu (*Gender-Based Violence Task Force*) kurduğu görülmektedir.¹³¹ Yol Projesi'ne ilişkin denetim raporunda, Ulaştırma Projesi sonrasında işçiler için hazırlanan rehber not ve ötesinde bu Mücadele Kolu'nun önerilerine de Dünya Bankası'nın uyması gereken politikalar arasında yer verildiği görülmektedir.¹³² Bu politikalara rağmen Yol Projesi'nde benzer dışsallıkların ortaya çıkması bu mekanizmalarının etkinliğini sorgulamaya itecektir.

Denetim etkisi değerlendirilirken, aksiyon planlarının onaylanması durumunda bunların uygulanıp uygulanmadığının takibi gerekmektedir. Dünya Bankası yönetimi, önerilerin uygulanmasını takip etmek ve ilerleme raporu sunmakla yükümlüdür.¹³³ Bu raporların internet sitesinde yayınlanması ve şikayette bulunanlara sunulması gerekmektedir.¹³⁴ Gerek bu raporların sunulması gerekse raporların kamuya açık hale gelmesi, kamuoyu denetimi bakımından önem arz etmektedir. Bunların takipçisi olunması gerekmektedir. Ulaştırma Projesi'nde dört adet ilerleme raporu yayınlandığı ve son raporda tüm aksiyonların yerine

---

¹²⁹ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği, "Management Report and Recommendation in Response to the Inspection Panel Investigation Report of the Uganda Transport Sector Development Project – Additional Financing (P121097)", s. 28–34.

¹³⁰ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği, "Management Report and Recommendation in Response to the Inspection Panel Investigation Report of the Democratic Republic of Congo: Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836)", s. 66–67.

¹³¹ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği, "Management Report and Recommendation in Response to the Inspection Panel Investigation Report of the Uganda Transport Sector Development Project – Additional Financing (P121097)", par. 102.

¹³² Dünya Bankası Teftiş Paneli, "Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report", par. 266–267.

¹³³ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 86.

¹³⁴ Dünya Bankası, **a.g.e.**, par. 87–88.

getirildiği görülmektedir.¹³⁵ Yol Projesi'nde üç adet ilerleme raporu yayınlandığı ve aksiyon planında yer alan hususların tamamlanmaya başlandığı görülmektedir.¹³⁶

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Dünya Bankası Yürütme Kurulu'nun ek güvence aracı olarak aksiyon planının uygulanmasının takibini Panel'e ve/veya Grup İçi Denetim mekanizmasına bırakması da mümkündür.¹³⁷ Bu güvence mekanizmasının her durumda öngörülmesi ve aksiyonların uygulanıp uygulanmadığının Dünya Bankası yönetiminden bağımsız olan bir mekanizma tarafından gerçekleştirilmesi, uygulanabilirliği artıracaktır. Aksiyonların uygulanıp uygulanmadığını izleme yetkisini elinde tutan AYBŞM bu konuda örnek alınabilir.¹³⁸

Sonuç

Panel, Dünya Bankası projelerinin yarattığı olumsuz dışsallıklara maruz kalan bireylerin başvurabileceği yarı-yargısal nitelikli bir hesap verilebilirlik mekanizmasıdır. Panel'e başvuru süreci, yürütülen denetim ve denetimin etkisi değerlendirildiğinde, Panel'in kadınların çalışma yaşamından dışlanmasıyla mücadele bakımından olumlu bir rol üstlenebileceği; fakat etkinliğinin artırılması bakımından geliştirilmeye açık yönlerinin bulunduğu görülmektedir.

Başvuru sürecinde, projelerden olumsuz etkilenen kadınların ve kız çocuklarının Panel'e erişim sağlayabilmesi, iletişim yöntemlerinin çeşitliliği, gizliliğin sağlanması olumlu özelliklerdir. Fakat bir kişinin veya projeden etkilenmeyen fakat dışsallıklardan haberdar olan kişilerin başvuramaması ve sivil toplum kuruluşlarının başvurularının istisnailiği, Dünya Bankası'na ön başvuruda bulunulması zorunluluğu, Panel'e erişim bakımından sorun teşkil etmektedir. Bu engellerin kaldırılması Panel'in etkinliğini artıracaktır. Panel'e başvurunun henüz zarar oluşmadan yapılabilecek olması ve geniş bir zaman aralığı öngörülmesi, dışsallıklarla mücadele imkanını artırmaktadır. Bununla birlikte, geç ortaya çıkan zararlar bakımından kapsayıcı bir düzenleme öngörülmesi bu çalışmada önerilmektedir.

---

¹³⁵ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği, "Fourth and Final Progress Report on the Implementation of Management's Action Plan in Response to the Inspection Panel Investigation Report on the Uganda Transport Sector Development Project – Additional Financing P121097", 2020. f

¹³⁶ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği, "Third Progress Report on the Implementation of Management's Action Plan in Response to the Inspection Panel Investigation Report on the Democratic Republic of Congo: Second Additional Financing for the High Priority Roads Reopening and Maintenance Project", 2021.

¹³⁷ Dünya Bankası, The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures, par. 89 vd. Bu mekanizmanın 8 Eylül 2020 tarihinden sonra onaylanan aksiyon planları bakımından geçerli olduğunu söylemek gerekecektir.

¹³⁸ Avrupa Yatırım Bankası, "Complaints Mechanism Policy", par. 5.3.

Denetim sürecine ilişkin olarak, saha ziyareti gibi araçların mevcudiyeti ve projeden etkilenen kadın veya kız çocuklarının hissettiklerinin gözetilmesi ve iletişimin uzman kişiler tarafından gerçekleştirilmesi gerek denetim sürecinin verimliliği gerekse kadın ve kız çocuklarının bu süreçten olumsuz etkilenmemeleri bakımından önemlidir. Panel'in kadınlara ve kız çocuklarına güvence vermeye devam etmesi gerekmektedir. Fakat ihlal ve zarar için belirli eşiklerin aranması ve eşiklerin belirsizliği Panel'in denetimi için sınır teşkil etmektedir. Bu doğrultuda Panel'in daha kapsayıcı olması için düzenlemeler geliştirilmelidir.

Denetimin etkisine bakıldığında, denetim yürütülürken ve/veya denetim sonucunda finansmanın askıya alınması ya da durdurulması gibi somut etkiler Panel'in etkinliğini göstermektedir. Bu, ayrıca kuralları gözetmeyen proje yürütücüleri bakımından caydırıcılık teşkil edecektir. Ayrıca zararların tazmin edilmesi için de önerilerin geliştirilmesi bu mekanizmanın olumlu özellikleri arasındadır. Fakat çözümlerin Panel'den değil, ihlallere yol açan Dünya Bankası yönetiminden gelmesi ve Panel'in bağlayıcı önlemler sunamaması, Panel'in gerçek anlamda bir yaptırım gücü olmadığını göstermektedir. Çözüm önerme ve bu önerilerin uygulandığını takip etme yetkisinin kural olarak Panel'e verilmesi doğrudan yaptırım gücü tanınması anlamına gelmese de denetimin etkisini artıracaktır.

Sonuç olarak, Panel projeden etkilenen kişilere bir forum sunması, Dünya Bankası'nın sorumluluğunu ortaya koyması ve zararların önlenmesi ya da telafi edilmesi bakımından önemli bir mekanizmadır. Fakat, bu makalede ortaya konduğu üzere Panel'in yetki ve görevlerinin sınırları bulunmaktadır. Bu doğrultuda diğer hesap verilebilirlik mekanizmalarındaki olumlu uygulamalar örnek alınarak Panel'e erişimin daha kapsayıcı hale getirilmesi ve denetimin sonucunda daha geniş yetkiler tanınması Panel'in yaptırım gücünü artıracak ve kadınların çalışma yaşamından dışlanmasıyla mücadelede daha etkin bir rol üstlenmesine imkan sunacaktır. Tüm bunların yanı sıra uluslararası kamuoyunun Panel'in denetim süreçlerini ve aksiyon planlarının uygulanmasının takibi yaptırım gücü bakımından büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Afrika Kalkınma Bankası: “Operating Rules and Procedures”, 2021.

Avrupa Yatırım Bankası: “Complaints Mechanism Policy”, 2018.

———: “Complaints Mechanism Procedures”, 2018.

Bissell, Richard E.; Nanwani, Suresh: “Multilateral Development Bank Accountability Mechanisms: Developments and Challenges”, **Manchester Journal of International Economic Law**, C. 6, No: 1, 2009, s. 2–55.

Bradlow, Daniel D.: “The Reform of the Governance of the IFIs A Critical Assessment”, **World Bank Economic Review**, 2012, s. 37–58.

Caron, Sandra L., Deborah Mitchell: “‘I’ve Never Told Anyone’: A Qualitative Analysis of Interviews With College Women Who Experienced Sexual Assault and Remained Silent”, **Violence Against Women**, C. 28, No: 9, 2022, s. 1987–2009.

Carse, Ashley: “Keyword: Infrastructure: How a humble French engineering term shaped the modern world”, **Infrastructures and Social Complexity: A Companion**, 2016, 27–39.

Castells-Quintana, David, Vicente Royuela: “Spatially blind policies? Analysing agglomeration economies and European Investment Bank funding in European neighbouring countries”, **Annals of Regional Science**, C. 60, No: 3, 2018, s. 569–589.

Clark, Dana: “Understanding the World Bank Inspection Panel”, **Demanding Accountability - Civil-Society Claims and the World Bank Inspection Panel**, ed. Kay Clark, Dana; Fox, Jonathan; Treakle, Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s. 1–24.

Dünya Bankası: “Accountability Mechanism Operating Procedures”, 2022.

———: “Advancing Gender Equality World Bank Action Since Beijing”, 2000.

———: “Gender at Work A Companion to the World Development Report on Jobs”, 2014, (Çevrimiçi)

https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Gender/GenderAtWork_web.pdf.

———: “Getting to Know the World Bank”, 2012, (Çevrimiçi)
https://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/07/26/getting_to_know_theworldbank#:~:text=The World Bank was established in 1944 to help rebuild,in the world are

members.

———: “Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance”, y.y., (Çevrimiçi) <https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance>.

———: The Inspection Panel at the World Bank Operating Procedures (2022).

———: The World Bank Environmental and Social Framework (2016).

———: “Who We Are”, y.y., (Çevrimiçi) [https://www.worldbank.org/en/who-we-are#:~:text=Together%2C IBRD and IDA form,income and creditworthy poorer countries](https://www.worldbank.org/en/who-we-are#:~:text=Together%2C%20IBRD%20and%20IDA%20form,income%20and%20creditworthy%20poorer%20countries).

———: “World Bank Board Approves Action Plan for Uganda Inspection Panel Case”, 2017, (Çevrimiçi) <https://www.inspectionpanel.org/sites/default/files/ip/PanelCases/98-PressRelease.pdf>.

———: “World Bank Group Timeline”, y.y., (Çevrimiçi) <https://timeline.worldbank.org/en/timeline/eventdetail/1651>.

Dünya Bankası Teftiş Paneli: “Cases Receipt (Fiscal Years)”, y.y., (Çevrimiçi) <https://www.inspectionpanel.org/panel-cases/data>.

———: “How to File a Complaint (Request for Inspection)”, y.y., (Çevrimiçi) <https://www.inspectionpanel.org/how-to-file-complaint>.

———: “Panel Cases”, y.y., (Çevrimiçi) <https://www.inspectionpanel.org/panel-cases>.

———: “Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836) Investigation Report”, 2018.

———: “Transport Sector Development Project - Additional Financing (P121097) Investigation Report”, 2016.

Fox, Jonathan A.: “The World Bank Inspection Panel: Lessons from the First Five Years”, **Global Governance**, C. 6, 2000, s. 279–318.

Hachez, Nicolas, Jan Wouters: “A Responsible Lender? The European Investment Bank’s Environmental, Social and Human Rights Accountability”, **Common Market Law Review**, C. 49, 2012, s. 47–96.

Hey, Ellen: “The World Bank Inspection Panel: Towards the Recognition of a New Legally

- Relevant Relationship to International Law”, **Hofstra Law & Policy Symposium**, C. 2, 1997, s. 61–74.
- Hunter, David: “Using the World Bank Inspection Panel to Defend the Interests of Project-Affected People”, **Articles in Law Reviews & Other Academic Journals**, C. 4, No: 1, 2003, s. 201–211.
- Kingsbury, Benedict: “Global Administrative Law in the Institutional Practice of Global Regulatory Governance”, **The World Bank Legal Review**, ed. Hassane; Cisse, Daniel D.; Bradlow, Benedict Kingsbury, The World Bank, 2012, s. 3–33.
- Nanwani, Suresh: “Directions in Reshaping Accountability Mechanisms in Multilateral Development Banks and Other Organizations”, **Global Policy**, C. 5, No: 2, 2014, s. 242–252.
- OECD: “OECD Reference Note on Environmental and Social Considerations in Quality Infrastructure”, No: June, 2019, s. 1–23.
- Park, Susan: “Designing accountability, international economic organisations and the World Bank’s Inspection Panel”, **Australian Journal of International Affairs**, C. 64, No: 1, 2010, s. 13–36.
- Schillemans, Thomas; Busuioc, Madalina: “Predicting Public Sector Accountability: From Agency Drift to Forum Drift”, **Journal of Public Administration Research and Theory**, C. 25, No: 1, 2015, s. 191–215.
- Sovacool, Benjamin K.: “Monitoring the moneylenders: Institutional accountability and environmental governance at the World Bank’s Inspection Panel”, **The Extractive Industries and Society**, C. 4, 2017, s. 893–903.
- Stewart, Richard B.: “Remedying Disregard in Global Regulatory Governance: Accountability, Participation, and Responsiveness”, **The American Journal of International Law**, C. 108, No: 2, 2014, s. 211–270.
- Sustainable Development Network Gender Group: “A Companion Note for Gender and Infrastructure Tools”, 2011, (Çevrimiçi)
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/804571468181488166/pdf/687450ESW0P1060er000Infrastructure0.pdf>.
- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; Uluslararası Kalkınma Birliği: “Fourth and Final

Progress Report on the Implementation of Management’s Action Plan in Response to the Inspection Panel Investigation Report on the Uganda Transport Sector Development Project – Additional Financing P121097”, 2020.

———: “Management Report and Recommendation in Response to the Inspection Panel Investigation Report of the Democratic Republic of Congo: Second Additional Financing for the High-Priority Roads Reopening and Maintenance Project (P153836)”, 2018.

———: “Management Report and Recommendation in Response to the Inspection Panel Investigation Report of the Uganda Transport Sector Development Project – Additional Financing (P121097)”, 2016.

———: “Third Progress Report on the Implementation of Management’s Action Plan in Response to the Inspection Panel Investigation Report on the Democratic Republic of Congo: Second Additional Financing for the High Priority Roads Reopening and Maintenance Project”, 2021.

Zalberg, Jacqui: “The World Bank Inspection Panel: A Tool for Ensuring the World Bank’s Compliance with International Law”, **Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law**, C. 8, No: 2, 2012, s. 75–93.

Zvobgoa, Kelebogile; Graham, Benjamin A. T.: “The World Bank as an enforcer of human rights”, **Journal of Human Rights**, C. 19, No: 4, 2020, s. 425–448.